

Prispevki drugih poznavalcev šolstva

UDK 37(497.4)''1991/2021''(091)

1.01 Izvirni znanstveni članek

Prejeto: 15. 9. 2021

Marko Ljubič

Kustos v Slovenskem šolskem muzeju,
poznavalec sodobne šolske zgodovine

Samostojni!

Iz socializma v demokracijo – iz osemletke v devetletko – iz analogne v digitalno dobo Independent!

*From socialism to democracy – from eight years of primary
school to nine years – from an analogue era to a digital one*

Izvleček

Slovensko šolstvo je v tridesetih letih samostojnosti doživelo družbene, organizacijske in tehnološke spremembe. Prvič v zgodovini se je razvijalo neodvisno od drugih šolskih sistemov. Začele so se temeljite šolske reforme na vseh področjih vzgoje in izobraževanja. Z novo tehnologijo in globalizacijo komunikacij so tudi nastale večje možnosti za različne oblike (vseživljenjskega) učenja in izobraževanja otrok in odraslih.

Abstract

In the thirty years of independence, Slovenian education has experienced social, organisational and technological changes. For the first time in history it has been developing independently from other school systems. Fundamental school reforms have started in all areas of education and upbringing. New technologies and the globalisation of communication have brought greater opportunities for various forms of (lifelong) learning and education of children and adults.

Ključne besede: šolstvo v samostojni Sloveniji, vrtci, osnovna šola, izobraževanje otrok s posebnimi potrebami, srednje šolstvo, višje in visoko šolstvo, izobraževanje odraslih

Key words: education in independent Slovenia, kindergarten, primary school, education of special needs children, secondary school, further and higher education, adult education

Uvod

Do burnih sprememb in prvih premikov proti samostojnosti je v slovenskem šolstvu prišlo že v 80. letih 20. stoletja. Na poseben način je bil slovenski odpor proti uvedbi skupnih jugoslovanskih programskih jeder v vzgojno-izobraževalne programe z letom 1983 prvi korak tako k demokratizaciji kot tudi k osamosvojitvi. V podporo slovenskim vsebinam v izobraževalnih programih se je takrat prvič dejavno vključila civilna družba. S prenovo izobraževalnih programov je bil še pred prvimi večstrankarskimi volitvami in spremembo političnega sistema v srednje šole znova uveden splošnoizobraževalni gimnazijski program, po volitvah pa so bile vpeljane načrtovane spremembe učnih načrtov in vsebin družboslovnih predmetov. Z osamosvojitvijo je slovenski narod prvič v zgodovini postal dejanski nosilec in oblikovalec lastnega nacionalnega izobraževalnega sistema. Postavljeni so bili gradniki nove ureditve šolstva, ki temelji na slovenski ustavi, ki je bila sprejeta 23. decembra 1991. Slovensko šolstvo se je na podlagi demokratičnih načel začelo razvijati v skladu z novimi potrebami, dejanskimi materialnimi možnostmi, družbenim in tehnološkim napredkom ter vrednotami in cilji slovenske družbe.

Pobude za spremembe in prizadevanje za izboljšanje usmerjenega izobraževanja so v drugi polovici osemdesetih let 20. stoletja vse bolj prehajale na strokovni svet SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje, ki je bil leta 1988 sestavljen strokovno in svetovnonazorsko raznoliko. Njegovi člani so dejavno posegali v prenovo izobraževalnih programov in v prizadevanje za izboljšanje kvalitete slovenske šole. Dejanska moč in vpliv strokovnega sveta sta se tako pokazala pri spreminjanju šolske zakonodaje, saj brez njegovega soglasja ni bilo mogoče sprejeti sprememb v šolstvu. V političnem brezvetrju pred prvimi večstrankarskimi volitvami po koncu druge svetovne vojne so se pomembne odločitve na področju šolstva pričakovale prav od strokovnega sveta, ki je v obdobju sprememb s polno odgovornostjo do slovenske samobitnosti sprejel pomembne odločitve.

Na Zavodu SRS za šolstvo je bil pred volitvami 1990 v pripravi projekt prenovе izobraževanja v osnovni in srednji šoli. Temeljna usmeritev prenovе je bila približati takratni izobraževalni sistem izobraževanju v svetu, razbremeniti izobraževalne programe togosti in prenatrpanosti z vsebino, vsebino prilagoditi smotrom, dati šolam več samostojnosti in avtonomije, omogočiti večjo gibljivost in prehodnost učnih vsebin ter spodbuditi večjo ustvarjalnost učiteljev in učencev. Predmetna skupina za prenovo družboslovja je pripravljala nove zasnove učnih ciljev, ki so jih s sodelovanjem zunanjih strokovnjakov s področja družboslovja, učiteljev praktikov in šol predstavili v zadnjem mesecu pred volitvami 1990. Do začetka šolskega leta 1990/91 je bilo predvideno, da se pripravijo tudi strokovno dovolj proučeni učni načrti za temeljne in izbirne družboslovne predmete. Z razbremenitvijo triletnih izobraževalnih programov in povečanjem števila ur praktičnega pouka so pred volitvami urejali tudi vsebinsko ločitev med tri- in

štiriletnimi programi srednješolskega izobraževanja.¹ Po dveletnih strokovnih razpravah je bilo doseženo soglasje, kar je bilo pomembno za nadaljnje reforme slovenskega šolskega sistema v samostojni Sloveniji.

Predšolska vzgoja: enoten vrtec, dve starostni obdobji in nove vsebine na demokratičnih temeljih

Po 2. svetovni vojni je bila predšolska vzgoja sestavni del družbenega, socialnega in zdravstvenega varstva otrok, kot si ga je zamislil socializem po sovjetskem vzoru. Pomembna prelomnica v razvoju je bilo leto 1979, ko je bil v Sloveniji sprejet Vzgojni program za vzgojo in varstvo predšolskih otrok – prvi nacionalni vsebinski dokument za delo s predšolskimi otroki, ki je povečini izhajal iz bioloških in normativnih pogledov na otroštvo.² Temu je leta 1980 sledil Zakon o vzgoji in varstvu predšolskih otrok, ki je določil, da vzgojno-varstveno delo poteka v različnih starostnih skupinah, ter uzakonil obvezno malo šolo v zadnjem letu pred vstopom v šolo. Leto kasneje je posledično izšel nov Vzgojni program priprave na osnovno šolo.³

V času osamosvajanja Slovenije in po oblikovanju demokratične vlade so bili vrtci sprva umeščeni pod Republiški komite za zdravstveno in socialno varstvo, leta 1992 pa pod okrilje Ministrstva za zdravje, družino in socialne zadeve. Takratne strokovne razprave, ali naj se uveljavi delitev vrtcev na edukacijske in varstvene, so se končale z odločitvijo, da se konceptualno ohrani skupen vrtec. Posledično je predšolska vzgoja leta 1993 prišla pod pristojnost Ministrstva za šolstvo in šport, ki je začelo prve priprave na reformo.⁴ Ta naj bi zagotovila mrežo kvalitetnih javnih vrtcev, dostopno vsem otrokom od prvega leta starosti do vstopa v šolo. To je izpostavila Bela knjiga iz leta 1995, ki je v predlaganih reformah ohranila pozitivne elemente tedanjega vrtčevskega sistema organizacije in delovanja, za večjo kakovost in razvoj pa predlagala nove organizacijske in vsebinske rešitve.⁵ Te so bile v veliki meri vključene v Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja⁶ in Zakon o vrtcih.⁷ Oba zakona, ki sta bila sprejeta leta 1996, z manjšimi spremembami in dopolnitvami veljata še danes. Določata smernice in pravila za vrtec, ki je sistemsko in vsebinsko razdeljen na dve starostni obdobji in je hkrati povezan z osnovnošolskim izobraževanjem.

1 ARS, AS 2061, ZRSŠ, šk. 37 in 38.

2 Bela knjiga, 2011, str. 84

3 Prav tam, str. 65.

4 Prav tam, str. 65.

5 Bela knjiga, 1995, str. 49–62.

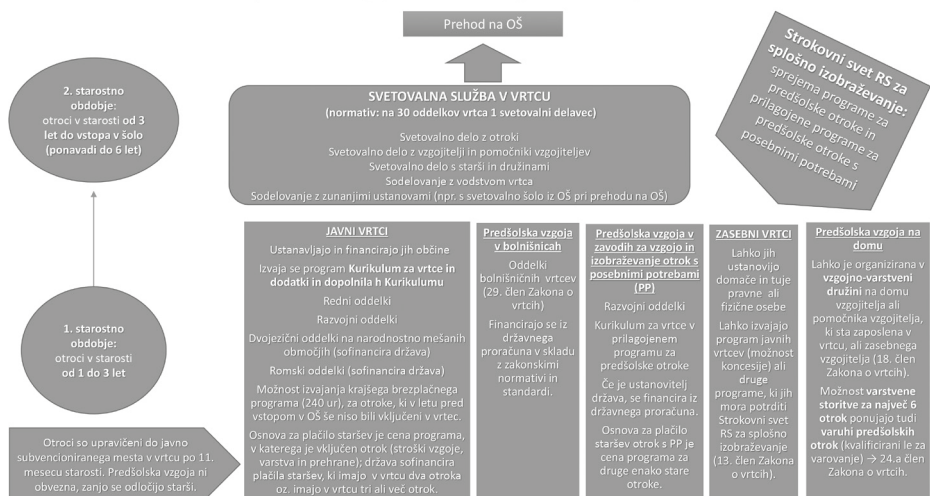
6 Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), Uradni list RS, št. 12/1996.

7 Zakon o vrtcih (ZVrt), Uradni list RS, št. 12/1996.

Strokovna podlaga za delo je Kurikulum za vrtce, ki je bil sprejet leta 1999,⁸ v vrtce pa postopoma uveden v obdobju 1999–2001.⁹ Novejša smernice, ki so v skladu s postmodernističnimi koncepti otroštva ter razvojem in učenjem otrok, je za nadaljnji razvoj predšolske vzgoje podala Bela knjiga iz leta 2011. Med drugim na ravni kurikula predlaga večji poudarek razvoju govora, zgodnjem opismenjevanju in uvedbi poučevanja tujega jezika.¹⁰

Sistem predšolske vzgoje in varstva v Republiki Sloveniji v letu 2021

Sestavi: M. Ljubič, SSM

Shema sistema predšolske vzgoje in varstva v Republiki Sloveniji v letu 2021. V letu 1991 je bilo v vrtce vključenih 50 odstotkov predšolskih otrok, leta 2004 je ta delež znašal 61,4 odstotka, leta 2017 pa 80,4 odstotka. V vrtčevskem letu 2020/21 je bilo v 975 vrtcev in njihovih enot (od tega 861 javnih) vključenih 86.193 otrok, kar je 82,5 % vseh otrok, starih od 1 do 5 let. Večina (94,5 %) otrok je obiskovala javne vrtce (SURS, 2021, str. 21 in <https://www.stat.si/statweb/News/Index/9588>, pridobljeno 5. 9. 2021).

Osnovna šola: Iz osemletke v devetletko

Šolska reforma 1958 je uvedla enotno osemletno osnovno šolo kot edino obliko obveznega šolanja. Otroci so vstopili v osnovno šolo praviloma v sedmem letu starosti. Osemletka je bila razdeljena na dve štiriletni vzgojno-izobraževalni obdobji: prva štiri leta je pouk potekal na razredni stopnji, nato pa se je od 5. razreda naprej izvajal na predmetni stopnji.¹¹ Osemletni osnovni šoli se je že za časa

8 Kurikulum za vrtce, sprejet na 26. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje dne 18. 3. 1999.

9 Odredba o postopnem uvajanju Kurikula za vrtce, Uradni list RS, št. 40/1999 in 33/2000.

10 Bela knjiga, 2011, str. 85–89.

11 Šimec, 2004, str. 10.

socializma očitalo, da je s svojimi enotnimi predmetniki in učnimi načrti preveč uniformirana in ne upošteva dovolj individualnega razvoja in interesa učencev.¹² Tako so začeli že pred, predvsem pa po osamosvojitvi pripravljati nove strokovne podlage za reformo osnovne šole. Nastale so tri zasnove,¹³ objavljene v naslednjih besedilih: *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje* (nastalo l. 1991 na prehodu v samostojnost),¹⁴ *Perspektive razvoja osnovne šole v Republiki Sloveniji* (nastalo pod ministrom dr. Petrom Vencljem v času Demosove vlade leta 1992)¹⁵ in *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji* (iz l. 1995).¹⁶ Te strokovne podlage so oblikovale cilje in načela nove devetletne osnovne šole, ki naj bi učencem na podlagi človekovih pravic in demokratične pravne države omogočala osebnostni razvoj v skladu z njihovimi sposobnostmi in individualnim razvojem. V skladu s tem je bila omogočena tudi zasebna pobuda za ustanavljanje prvih privatnih šol po 2. svetovni vojni. Leta 1992 je začela delovati prva zasebna osnovna šola, ki izvaja pouk po waldorfskem programu.¹⁷ Kar 16 let je bila Waldorfska šola Ljubljana edina zasebna osnovna šola. Nova država je hotela znanje osnovnošolcev tudi nacionalno preveriti in vpeljati elevacijske procese, ki med drugim omogočajo vpogled v doseganje mednarodno primerljivih standardov znanja ob koncu osnovne šole. Tako je že v šolskem letu 1991/92 Ministrstvo za šolstvo in šport prvič izvedlo eksterno preverjanje znanja za osmošolce pri slovenščini in matematiki, ki je nadomestilo sprejemne izpite v srednjih šolah.¹⁸

Po nastanku Bele knjige je leta 1995 Vlada RS ustanovila Nacionalni kurikulumni svet (deloval je do leta 1999), ki je imel nalogo uvesti nov devetletni osnovnošolski program.¹⁹ Predlagane so bile naslednje sistemske spremembe: podaljšanje obveznega šolanja na devet let, kar je pomenilo vstop v šolo pri 6 letih starosti; osnovna šola je razčlenjena na tri vzgojno-izobraževalna obdobja, prehodi med njimi so približno usklajeni s prehodi med razvojnimi stopnjami, ki so opredeljene v kvalitativnih razvojnih teorijah; v 1. razredu imajo učenci pri polovici pouka drugo strokovno delavko (praviloma vzgojiteljico predšolskih otrok); v prvem vzgojno-izobraževalnem obdobju se znanje učencev ocenjuje pisno (kasneje se to omeji na prva dva razreda); za vse predmete se sprejmejo prenovljeni ali novi učni načrti; uvedba nivojskega pouka v 8. in 9. razredu; pouk prvega tujega jezika se začne v 4. razredu, v tretjem triletnju se vsak učenec odloči za tri izbirne predmete, s čimer naj bi bila šola bolj prilagojena individualnim spo-

12 Medveš, 2015, str. 17.

13 Potočnik, 2008, str. 35 in Šimenc, 2004, str. 14–15.

14 Rečnik F. (ur.): *Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje*, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 1991.

15 Piciga D.: *Perspektive razvoja šolstva v Republiki Sloveniji: sistem procesi, rešitve, strokovna ekspertiza*, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, 1992.

16 Krek J. (ur.): *Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji*, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, 1995.

17 Več na: <https://www.wsl.si/o-soli/>

18 Bela knjiga, 1995, str. 105.

19 Šimec, 2004, str. 13.

sobnostim in interesu otrok; vključevanje otrok s posebnimi potrebami v redne šole.²⁰ Oblikovan je bil tudi Sosvet praktikov, sestavljen iz uspešnih osnovnošolskih učiteljev in učiteljic, ki je (sicer le eno leto) presojal, kako se bodo sprejete rešitve obnesle v praksi. Vzporedno s snovanjem novih direktiv je bila leta 1996 v državnem zboru sprejeta nova šolska zakonodaja, ki je narekovala razvoj devetletnega osnovnošolskega programa in sprejela večino predlaganih rešitev. Predlogi, ki jih je oblikoval Nacionalni kurikularni svet, so bili nato predani Strokovnemu svetu Republike Slovenije za splošno izobraževanje, ki je večino učnih načrtov za obvezne in izbirne predmete potrdil leta 1998, druge pa v začetku leta 1999.²¹ Takrat je uvajanje sprememb prevzel Zavod Republike Slovenije za šolstvo. Ta je predvsem skrbel z strokovno podporo in sprotno evalvacijo učiteljevega dela in prenovljenih učnih načrtov v novi devetletki.²² V šolskem letu 1999/2000 je devetletni osnovnošolski program začelo izvajati 42 osnovnih šol, ki so izpolnjevale pogoje za izvedbo, ki jih je postavilo Ministrstvo za šolstvo in šport. Predpogoj je bil, da z uvedbo novega programa soglašajo tudi starši. V šolskem letu 2003/04 so vse šole prešle na devetletni program.²³

Vidnejše spremembe med 8-letnim in 9-letnim osnovnošolskim izobraževanjem

OSEMLETKA	DEVETLETKA
ob vstopu v šolo ima otrok sedem let	ob vstopu v šolo ima otrok šest let
razredna in predmetna stopnja	tri vzgojno-izobraževalna obdobja (triletja)
obvezno eksterno preverjanje znanja v osmem razredu	nacionalno preverjanje znanja v tretjem in šestem razredu prostovoljno, v devetem obvezno
vsi otroci se učijo v istem razredu, ne glede na njihove učne sposobnosti in nivo znanja	nivojski pouk v osmem in devetem razredu. Učenci so razporejeni v tri zahtevnostne skupine
splošni učni uspeh ob koncu šolskega leta	ni splošnega učnega uspeha ob koncu šolskega leta
učitelj oz. učiteljica v prvem razredu	učitelj in vzgojitelj oz. učiteljica in vzgojiteljica v prvem razredu
vsako leto razredne stopnje večinoma drug učitelj	isti učitelj oz. učiteljica v prvem triletju

Pripravil A. Arko (razstava Tri desetletja izobraževanja v samostojni Sloveniji, pano Devetletka, SŠM, 2021).

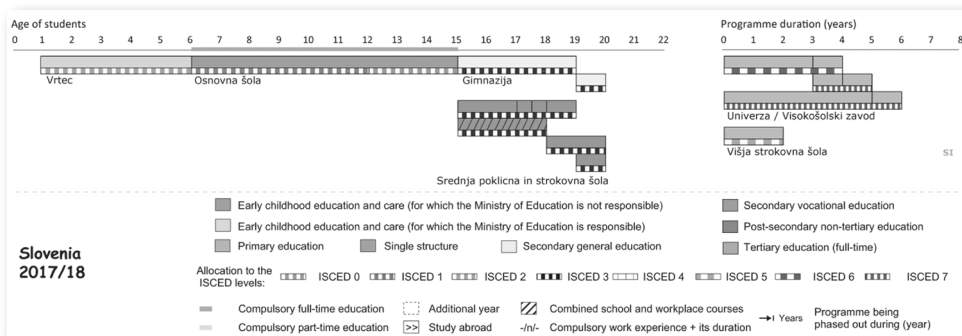
²⁰ Prav tam, str. 17–29.

²¹ Potočnik, 2008, str. 35–36.

²² Odredba o postopnem uvajanju programa 9-letne osnovne šole, Uradni list RS, št. 22/1998, 77/2000 in 62/2001.

²³ Šimenc, 2004, str. 30–31.

Devetletna osnovna šola je s svojimi spremembami prinesla tudi vrsto različnih odzivov, ki so (bili) povečini negativni, zlasti zato, ker devetletka ni izpolnila zastavljenih ciljev. Kritiki opozarjajo, da je znanje otrok v devetletki slabše od tistega, ki so ga otroci dosegali v osemletki, da imajo učitelji veliko več birokratskega dela in zato trpi njihovo pedagoško poslanstvo, da je v devetletki manj ustvarjalnosti in razvijanja sposobnosti kritičnega mišljenja, kar so potrdile tudi mednarodne raziskave o bralni pismenosti.²⁴

Slovenski šolski sistem v šolskem letu 2017/2018 (Eurydice).

Opremljenost z računalniki in dostop do interneta, začetek šolskega leta 2006/2007

Equipment with computers and access to internet, beginning of the school year 2006/2007

	Število računalnikov Number of computers	
	Skupaj Total	Z dostopom do interneta With internet access
Osnovne šole (zaposleni in učenci) Elementary schools (staff and pupils)	20 394	17 968
Za učence For pupils	13 134	11 181

Opremljenost z IKT-opremo je bila na osnovnih šolah v Sloveniji v šol. letu 2006/07 že na zavidljivem nivoju (Slovenski šolski sistem v številkah, MIZŠ, 2007).

²⁴ Musek Lešnik, 2011.

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami: posebne potrebe za posebne otroke in njihovo (ne)uresničevanje

Vzgoja in izobraževanje otrok s posebnimi potrebami (v nadaljevanju PP) ima na Slovenskem več kot 180-letno tradicijo, saj je bila že l. 1840 v Gorici ustanovljena šola za gluhe in naglušne otroke.²⁵ Po 2. svetovni vojni se je izobraževalni sistem za otroke s PP zelo razširil, saj je imela vsaka skupina oz. vrsta prizadetosti/primanjkljaja svoj tip šole ali zavoda – govorimo o t. i. posebnih šolah, katerih učenci so bili vedno tarča posmeha in žaljivk. Obstajalo je prepričanje, da taki otroci ne sodijo v redne šole, ker bi le ovirali izobraževanje drugih otrok. Po l. 1975 se je število otrok, vključenih v posebne šole in zavode, zmanjševalo, na kar so v veliki meri vplivali demokratizacija, poudarjanje človekovih pravic in strokovni zgledi iz tujine, ki so poudarjali pomembnost integracije in inkluzije pri delu z otroki s PP. Z demokracijo in novo državo je prišlo tudi spoznanje, da bo treba spremeniti sistem vzgoje in izobraževanja otrok in mladostnikov s PP. Tudi zato, ker se je v 80. in 90. letih 20. stoletja sistem posebnega šolstva znašel v krizi, saj se je vanj vključevalo vse manj otrok. Veliko otrok so starši prešolali v redne šole ali so jih vanje vpisali takoj po končanem vrtcu. A redni šolski sistem ni bil pripravljen na sprejem in izobraževanje teh otrok. Otroci so posledično trpeli, ker jim učitelji niso mogli, znali ali hoteli pomagati, starši pa se na njihovo stisko (še) niso znali odzivati.²⁶

Večje spremembe, ki so se zgodile v obdobju treh desetletij samostojne države, je nakazala Bela knjiga iz leta 1995,²⁷ dodatne predloge v smeri večje individualizacije in inkluzije pa je podala tudi Bela knjiga iz leta 2011.²⁸ Prve spremembe sta leta 1996 potrdila nov Zakon o osnovni šoli²⁹ in Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja,³⁰ kjer se prvič ne govori več o »otrocih z motnjami v razvoju«, ampak se začne uporabljati primernejši izraz »otroci s posebnimi potrebami«. Prav tako teh otrok več ne razvrščajo, ampak usmerjajo. Sprejeta zakonodaja je vsaj formalno zagotavljala enakopravnost vseh otrok, vključenih v izobraževanje. Cilj nove zakonodaje je bil zmanjšanje ločenih oblik šolanja in vpeljava prožnejših in inkluzivnih oblik šolanja otrok s PP. Tozadevno je leta 2000 sprejeti Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP) uvedel pomembne novosti. Obstoječim skupinam otrok s PP (otroci z motnjami v duševnem razvoju, gluhi in naglušni otroci, slepi in slabovidni otroci oziroma otroci z okvaro vidne funkcije, otroci z govorno-jezikovnimi motnjami, gibalno ovirani otroci, otroci s čustvenimi in vedenjskimi motnjami, otroci z avtističnimi

25 Bela knjiga, 2011, str. 277.

26 Hribar, 2006, str. 15–16.

27 Bela knjiga, 1995, str. 115–119.

28 Bela knjiga, 2011, str. 281–318.

29 Zakon o osnovni šoli (ZOsn), Uradni list RS, št. 12/1996.

30 Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), Uradni list RS, št. 12/1996.

motnjami) je dodal dve novi: otroci s primanjkljajem na posameznih področjih učenja in dolgotrajno bolni otroci. Druga novost zakona je bila uvedba programa s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo v redne šole in vrtce. S tem je bila učencem priznana pravica do prilagoditev učnega okolja in dodatne strokovne pomoči, da bi se lahko uspešneje šolali po programu z enakovrednim izobrazbenim standardom redne osnovne šole oziroma nadaljevali šolanje na višjih ravneh izobraževalnega sistema. ZUOPP je tudi določil možnost prehajanja med programi ter možnost izvajanja prilagojenih programov v rednih šolah.³¹ Kljub sprejetju navedenih zakonskih rešitev država ni poskrbela, da bi se te v praksi v celoti in pravočasno izvajale. Zamujala je s sprejemanjem ustreznih podzakonskih aktov. Bela knjiga iz leta 2011 je bila zelo kritična do samega (ne) izvajanja ZUOPP. Med drugim strokovni delavci niso imeli zagotovljene dovolj možnosti za pridobitev ustrezne izobrazbe, kar je imelo za posledico, da vsakega otroka s PP ni poučeval učitelj z ustreznim znanjem; izvajanja prilagojenih programov v rednih oddelkih šol, razen zelo redkih izjem, praktično ni bilo; do takrat ni bilo narejene nobene celovite evalvacije izvajanja vzgoje in izobraževanja otrok s PP; posebne šole oz. zavodi so še naprej stagnirali, nekatere so celo zaprli, število otrok in osebja se je še naprej manjšalo. ZUOPP je sicer v letu 2006 doživel prenovu, ki pa je bila bolj namenjena finančni optimizaciji komisij za usmerjanje.³² Do takrat sprejete zakonske in podzakonske akte je leta 2011 nadomestil nov Zakon o usmerjanju otrok s PP (ZUOPP-1), ki je vsaj na papirju odpravil pomanjkljivosti prvega zakona.³³ Leta 2017 ga je dopolnil Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s PP (ZOPOPP).³⁴ Leta 2019 so izšla dodatna navodila za delo z avtisti³⁵ in tako dopolnila prvotna Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo iz leta 2003.³⁶ Januarja 2021 pa je pričel veljati še Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI), ki skuša enotno in medresorsko urediti delovanje vzgojnih zavodov in ponuditi tej skupini mladih več fleksibilnih oblik pomoči.³⁷

Status študentov s posebnimi potrebami je začel sistemsko in celoviteje urejati šele Zakon o urejanju položaja študentov iz leta 2017,³⁸ ki je v dopolnitvi

31 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP), Uradni list RS, št. 54/2000.

32 Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-A), Uradni list RS, št. 118/2006.

33 Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1), Uradni list RS, št. 58/2011.

34 Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s PP (ZOPOPP), Uradni list RS, št. 41/2017.

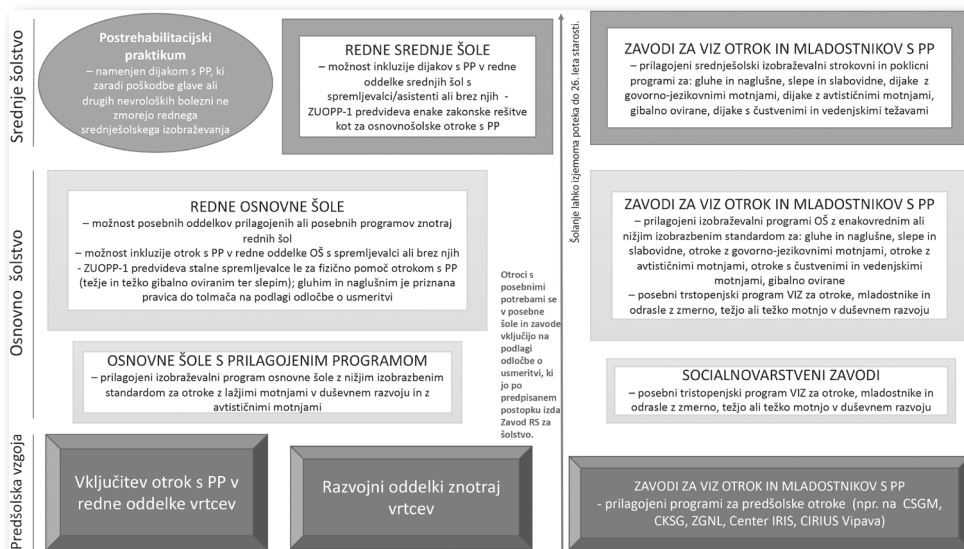
35 Dopolnitev navodil za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo. Navodila za delo z učenci z avtističnimi motnjami, 2019.

36 https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Navodila_9-letna_OS.pdf (pridobljeno: 24. 6. 2021).

37 Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI), Uradni list RS, št. 200/2020.

38 Zakon za urejanje položaja študentov (ZUPŠ), Uradni list RS, št. 61/2017.

Zakona o visokem šolstvu opredelil študente s posebnimi potrebami in njihove pravice (ugodnejša obravnava v izbirnem postopku, prilagoditve in možnost podaljšanja študija, dodatna strokovna pomoč).³⁹

Shema izobraževalnega sistema za otroke s PP v Republiki Sloveniji na začetku 21. stoletja, avtor: M. Ljubič, SŠM. Šolanje otrok s posebnimi potrebami v samostojni Sloveniji v teoriji v ospredje postavlja samega otroka oz. mladostnika in razvijanje njegovih potencialov. S prilagoditvami in individualiziranim programom za vsakega otroka s PP se jim v izobraževalnem sistemu skušajo zagotoviti enake možnosti (<https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/> (pridobljeno: 24. 6. 2021)).

Srednje splošno šolstvo: vrnitev gimnazije

Uvedba usmerjenega izobraževanja je leta 1981 po poenotenju osnovnega prinesla še poenotenje srednjega šolstva. V imenu odprave elitizma gimnazij in z namenom povezave izobraževanja s praktičnim delom v proizvodnji so ukinili gimnazijo kot srednješolsko splošnoizobraževalno inštitucijo.⁴⁰ S tem so prekinili tradicijo in zgodovinsko vez, ki jo je gimnazija na slovenskih tleh kot pripravljalnica za študij na univerzi opravljala že več kot stoletje. Vendar so se kmalu pokazale vse slabosti in pomanjkljivosti usmerjenega izobraževanja. Številni učitelji, ki so neuspeh usmerjenega izobraževanja doživeli od blizu, so se kljub slabim šolskim

³⁹ Prav tam. Glej na novo dodan 69.a člen Zakona o visokem šolstvu (ZVis).

⁴⁰ Bela knjiga, 1995, str. 148, 158.

razmeram trudili za kvalitetno šolsko delo v razredu. Odpiranje politike pluralizmu, demokraciji in iskanju novih poti pri prenovi srednjega šolstva je na začetku devetdesetih let 20. stoletja, tik pred prvimi svobodnimi in večstrankarskimi volitvami, privedlo do soglasja o ponovni uvedbi splošnoizobraževalnega gimnazijskega programa. Strokovni svet SR Slovenije za vzgojo in izobraževanje je na seji 16. novembra 1989 sprejel pobudo svojega predsednika dr. Franca Lazarinija za začetek druge faze prenove usmerjenega izobraževanja, v kateri je bil tudi njegov predlog za ponovno uvedbo gimnazije.⁴¹ Zavod RS za šolstvo je pripravil več strokovnih podlag in konkretnih predlogov, saj je prišlo do spoznanja o nujnosti takojšnje uvedbe gimnazije. Predlog za ponovno uvedbo gimnazije je še pred volitvami podprl tudi Republiški komite za vzgojo in izobraževanje. Prevladalo je prepričanje, da je treba ljudem znova vzbuditi zaupanje v kvalitetno šolo.⁴² Strokovni svet je 26. januarja 1990 soglasno sprejel predlog za spremembo programske zasnove in uvedbo enotnega splošnoizobraževalnega gimnazijskega programa. Dotedanje vzgojno-izobraževalne programe naravoslovno-matematične, družboslovno-kulturne, pedagoške in računalniške usmeritve so združili v enovit srednješolski splošnoizobraževalen gimnazijski program z naravoslovno-matematično, družboslovno-jezikovno, klasično-humanistično, pedagoško in računalniško skupino izbirnih predmetov. Program je imel gibljiv predmetnik z obveznimi in izbirnimi predmeti, nekaterimi na dveh ravneh, ki naj bi učencem hkrati omogočili doseči dobro splošno izobrazbo in dodatno izobrazbo na področju, ki jih najbolj zanima. Program je ponudil dobro znanje predmetov za nadaljevanje izobraževanja na višjih in visokih šolah. Razpisali so ga za šolsko leto 1990/1991, sprejeli pa v dveh fazah. Najprej je bilo treba do 1. junija 1990 določiti pogoje za začetek, napredovanje in zaključek izobraževanja in pripraviti predmetnik ter učni načrt za 1. letnik. V drugi fazi je sledila priprava celotnega programa do 1. junija 1991. Za prvo generacijo je bil predviden zaključni izpit, po sprejetju izhodišč za uvedbo mature pa tudi eksperimentalno opravljanje mature.⁴³ Na nekaterih srednjih šolah je bila leta 1994 izpeljana poskusna matura, uradno pa je bila v Sloveniji znova izpeljana v šolskem letu 1994/1995. Maturo, ki je bila v skladu z zakonom hkrati zaključni izpit, so po končanem gimnazijskem izobraževanju kandidati zadnjikrat opravljali leta 1999, kandidati srednjega strokovnega izobraževanja leta 2001 in kandidati iz izobraževalnega programa trgovske akademije leta 2002.⁴⁴

Sprememba družbenega sistema, konkretneje Zakon o zavodih (objavljen 22. 3. 1991), je v začetku 90. let 20. stoletja tudi na področju srednjega šolstva

41 ARS, AS 2061, ZRSŠ, šk. 37.

42 Prav tam.

43 ARS, AS 2061, ZRSŠ, šk. 37, 7. seja, 26. 1. 1990.

44 Maturitetni izpitni katalog za maturo leta 2003, 2001, str. 6.

omogočil zasebno pobudo.⁴⁵ Mesec dni kasneje, 23. aprila 1991, so slovenski salezijanci ustanovili prvo zasebno šolo in hkrati prvo zasebno gimnazijo v Sloveniji.⁴⁶

Vrnitev gimnazije v slovenski šolski sistem je leta 1996 sklenil Zakon o gimnazijah,⁴⁷ ki poleg splošnih določa tudi strokovne gimnazije in opredeljuje enoletni maturitetni tečaj. V šol. letu 2001/2002 je bila na srednjih strokovnih šolah prvič izvedena tudi poklicna matura. Leta 2003 pa je bil sprejet Zakon o maturi, ki določa vsebino splošne in poklicne mature. Za organizacijsko izvedbo mature skrbi Državni izpitni center (ustanovljen leta 1993 kot RIC).⁴⁸

Srednje strokovno in poklicno šolstvo: maksimalna prehodnost med programi

Srednješolsko poklicno in strokovno izobraževanje je bilo zasnovano na ciljih iz Bele knjige iz leta 1995⁴⁹ in Zakonu o poklicnem in strokovnem izobraževanju iz leta 1996 (ZPSI),⁵⁰ ki je uzakonil predlagane spremembe. Po tem zakonu so nastali izobraževalni programi za pridobitev nižje poklicne izobrazbe (trajajo 2,5 leta), za pridobitev srednje poklicne izobrazbe (trajajo 3 leta), srednje strokovne izobrazbe (trajajo 4 leta), izobraževalni programi za poklicno tehniško izobraževanje (trajajo 3 + 2 leti) in poklicni tečaji (trajajo 1 leto) za pridobitev srednje strokovne izobrazbe za gimnazijce. Obenem je bila na ravni sistema omogočena maksimalna prehodnost med izobraževalnimi programi. Zakonodaja je tako prinesla možnost, da lahko iz dveh ločenih izobraževalnih vertikal poklicno-strokovnega in splošnega srednješolskega izobraževanja prestopajo absolventi v eno ali drugo smer z opravljenim maturitetnim oz. poklicnim tečajem. Po zaključku izobraževanja na splošni ali strokovni gimnaziji imajo absolventi gimnazij možnost pridobiti poklicno izobrazbo tudi brez opravljene mature, tako da se vključijo v enoletni poklicni tečaj, ki jim omogoča pridobiti srednjo strokovno izobrazbo. Visoka stopnja splošne izobrazbe omogoča tem diplomantom večjo konkurenčnost na trgu dela in fleksibilnost v kasnejšem poklicnem delu. Po drugi strani pa imajo tisti, ki so končali srednjo tehnično ali strokovno šolo, možnost opravljanja splošne mature tudi z maturitetnim tečajem oz. lahko po poklicno-tehniškem izobraževanju (3 + 2) pristopijo k poklicni maturi.⁵¹

Po prekinitvi, ki jo je prineslo usmerjeno izobraževanje, je bil zopet omogočen dualni sistem izobraževanja. V novi obliki se je skušal znova uvesti t. i.

⁴⁵ Šetina, 2002, str. 32.

⁴⁶ Več na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Gimnazija_%C5%BDelimlje (pridobljeno: 30. 6. 2021).

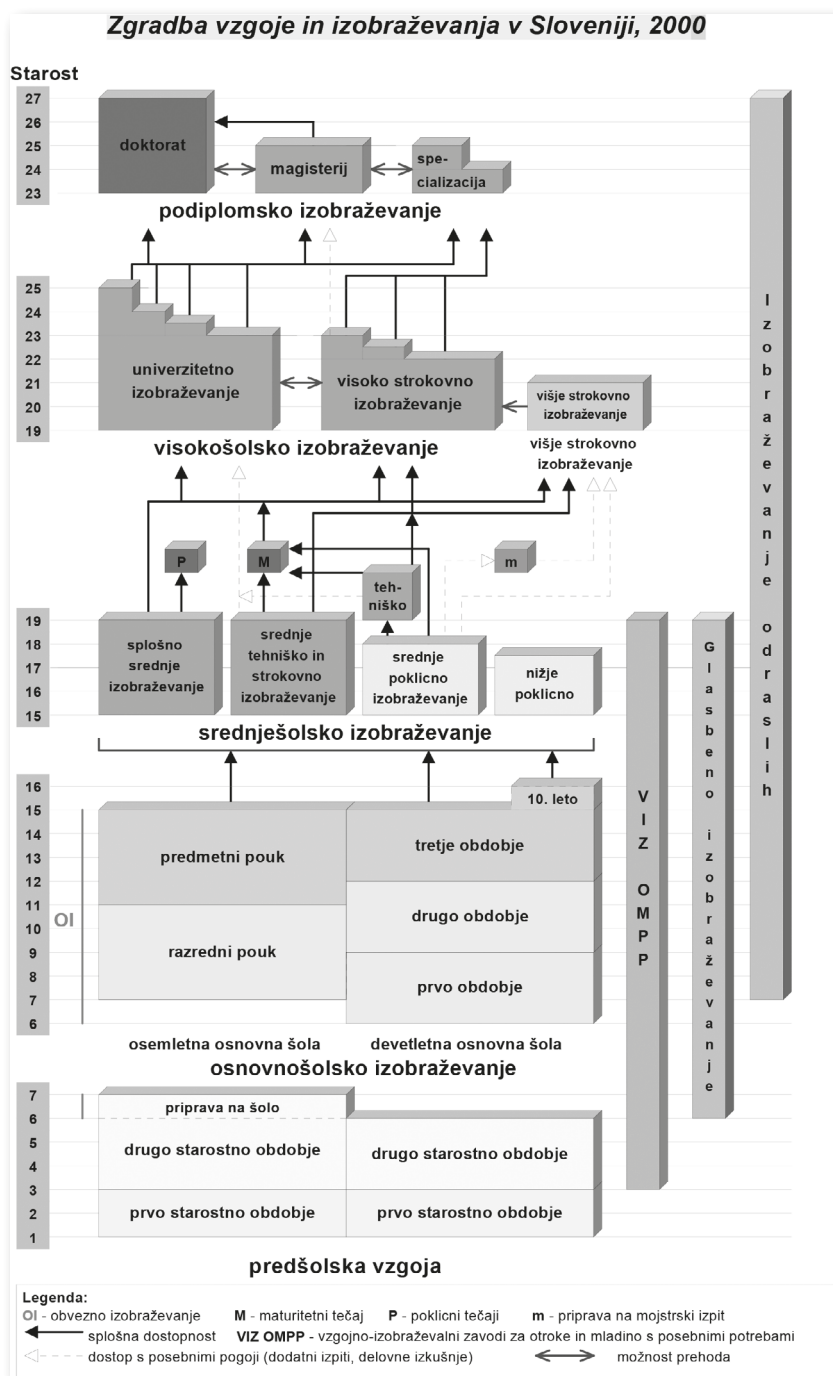
⁴⁷ Zakon o gimnazijah (ZGim), Uradni list RS, št. 12/1996.

⁴⁸ Več na: <https://www.ric.si/ric/predstavitev/> (pridobljeno: 1. 7. 2021).

⁴⁹ Bela knjiga, 1995, str. 197–232.

⁵⁰ Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI), Uradni list RS, št. 12/1996.

⁵¹ Gaber, Kovač Šebart, 2002, str. 22, objavljeno na: <http://www.pef.uni-lj.si/ceps/knjiznica/doc/gaber%20avstrija3.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2021).

Sistem vzgoje in izobraževanje v Sloveniji leta 2000 in položaj srednjega in višjega šolstva v njem (Gaber, Kovač Šebart, 2002, str. 33, objavljeno na: <http://www.pef.uni-lj.si/ceps/knjiznica/doc/gaber%20avstrija3.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2021)).

vajeniški sistem, ki naj bi dal večji poudarek praktičnemu delu izobraževanja za poklic. Odgovornost za uspešno izobraževanje sta si po novem poleg dijaka delila še šola in obrtnik oz. podjetje. Prav zato se je na področju poklicnega izobraževanja začelo partnersko vključevanje in sodelovanje države z gospodarsko in obrtno zbornico ter sindikati.⁵²

Leta 2006 je ZPSI vsebinsko in sistemsko nadgradil njegov naslednik (ZPSI-1),⁵³ ki je prinesel ovrednotenje izobraževalnih programov s kreditnimi točkami, a ob tem ukinil vajeništvo, ki do takrat nikakor ni zaživel. To sedaj skuša obuditi Zakon o vajeništvu iz leta 2017.⁵⁴ V letih 2007 in 2008 se je v skladu z zakonodajo in Lizbonsko strategijo izvedla celovita prenova izobraževalnih programov na vseh ravneh srednjega poklicnega in strokovnega izobraževanja. To je prineslo v tovrstno izobraževanje pomembne spremembe: večje povezovanje splošnega, teoretičnega in praktičnega znanja, več praktičnega usposabljanja z delom, uvedbo modularnih izobraževalnih programov in uvedbo odprtega kurikulum, kjer lahko šole 20 odstotkov programskih vsebin določijo skupaj v dogovoru s socialnimi partnerji iz lokalnega okolja.⁵⁵

Za razvoj, raziskave in svetovanje na področju poklicnega in strokovnega izobraževanja že od leta 1995 še posebej skrbi Center RS za poklicno izobraževanje (CPI), ki ga je ustanovila slovenska vlada skupaj z Gospodarsko zbornico Slovenije in Obrtno zbornico Slovenije. Leta 2016 je postal tudi Nacionalna koordinacijska točka za Slovensko ogrodje kvalifikacij SOK-EOK.⁵⁶

Višješolsko izobraževanje: poklicno izobraževanje med srednjo šolo in univerzo

Nadaljnja novost v sistemu poklicnega izobraževanja je bila uvedba višjih strokovnih šol, ki predstavljajo posebno obliko terciarnega izobraževanja.⁵⁷ Prve so začele delovati v študijskem letu 1996/97.⁵⁸ Te šole so sicer del sistema poklicnega in strokovnega izobraževanja in se od visokih strokovnih šol razlikujejo predvsem po večji praktični naravnosti, saj so njihovi programi nastali

⁵² Prav tam, str. 21–22.

⁵³ Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI-1), Uradni list RS, št. 79/2006, 68/2017 in 46/2019.

⁵⁴ Zakon o vajeništvu (ZVaj), Uradni list RS, št. 25/2017.

⁵⁵ Besedilo obrazložitve Predloga zakona o vajeništvu s strani Vlade RS, objavljeno na: https://www.gzs.si/Portals/SN-Izobrazevanje/Vsebine/novice-priponke/Predlog_zakona_o_vajenistvu.pdf (pridobljeno: 2. 7. 2021).

⁵⁶ Spletna predstavitev Centra RS za poklicno izobraževanje: <https://cpi.si/o-cpi/predstavitev/> (pridobljeno: 2. 7. 2021).

⁵⁷ Bela knjiga, 1995, str. 212–214; str. 220–223.

⁵⁸ Peklenik (ur.), Poličnik (ur.), 2016, str. 14.

iz dejanskih kadrovskih potreb gospodarstva.⁵⁹ Po končani srednji strokovni ali poklicno-tehnični šoli je tako mogoče nadaljevati izobraževanje na dveletni višji strokovni šoli. Z opravljenimi diferencialnimi izpiti se vanjo lahko vpišejo tudi tisti z opravljenim mojstrskim izpitom.⁶⁰ Študentom omogočajo pridobitev poklicnih kompetenc v skladu s poklicnimi standardi, ki jih oblikuje Center RS za poklicno izobraževanje (CPI), potrdi pa minister za delo.⁶¹ »Diplomanti so usposobljeni za vodenje, načrtovanje in nadzorovanje delovnih procesov.«⁶² Nove višje šole so bile najprej ustanovljene zunaj univerzitetnih središč, kar je prispevalo k decentralizaciji terciarnega izobraževanja.⁶³ Razvoj višjega strokovnega izobraževanja je bil tudi v Sloveniji vse bolj povezan z mednarodnim okoljem, na njegov razvoj pa je od leta 1999 najbolj vplival bolonjski proces in Københavnska deklaracija (2002) o okrepljenem sodelovanju v poklicnem in strokovnem izobraževanju za evropsko primerljive poklicne standarde in izobraževalne programe.⁶⁴ Višješolsko izobraževanje v Sloveniji ureja Zakon o višjem strokovnem izobraževanju iz leta 2004, ki je bil dopolnjen v letu 2013.⁶⁵ V letu 2016 je pristojni strokovni svet v soglasju z MIZŠ dopolnil Izhodišča za pripravo višješolskih študijskih programov, kar je omogočilo začetek razvoja programov za izpopolnjevanje oziroma specializacijo, ki bodo prispevali k poglobljanju in razširjanju poklicnih kompetenc.⁶⁶

Visokošolsko izobraževanje: v znamenju znova vzpostavljene avtonomije in Bologne

Visoko šolstvo je pred osamosvojitvijo in vse do konca leta 1993 urejal Zakon o usmerjenem izobraževanju, sprejet leta 1980, in njegova novela iz leta 1989. Z zakonom iz leta 1980 je bila visokemu šolstvu odvzeta avtonomija zlasti pri sprejemanju izobraževalnih programov in kadrovske politiki. Novela zakona je leta 1989 do določene mere to popravila, a s spremembami ni bilo mogoče

59 Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).

60 Glavni pogoj za vpis je opravljena splošna oziroma poklicna matura. Podrobno vpisne pogoje določa 29. člen Zakona o višjem strokovnem izobraževanju (Uradni list RS, št. 86/2004 in 100/2013).

61 Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).

62 Prav tam.

63 Gaber, Kovač Šebart, 2002, str. 23, objavljeno na: <http://www.pef.uni-lj.si/ceps/knjiznica/doc/gaber%20avstrija3.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2021).

64 Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).

65 Zakon o višjem strokovnem izobraževanju, Uradni list RS, št. 86/2004 in 100/2013.

66 Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).

popraviti statusa in organizacije univerz, ki ga je določal model samoupravno organiziranega gospodarstva. Poleg tega je bila univerzam sistemsko financirana le izobraževalna dejavnost, sredstva za raziskovalno dejavnost pa sistemsko niso bila zagotovljena. Uresničevanje idej samoupravljanja v 80. letih je s kroničnim pomanjkanjem razvojnih sredstev pripomoglo k slabši kvaliteti in učinkovitosti študija ter k dezintegraciji univerzitetnega prostora.⁶⁷ Slabosti usmerjenega izobraževanja je dokončno odpravil Zakon o visokem šolstvu, ki so ga poslanci Državnega zbora sprejeli 17. decembra 1993. Določil je glavne naloge visokošolskih zavodov: znanstveno razvojno raziskovanje in izobraževanje ter uzakonil njihovo široko avtonomijo.⁶⁸ Še pred tem je 18. novembra 1992 Teološka fakulteta znova postala članica Univerze v Ljubljani.⁶⁹

Dopolnitve in spremembe Zakona o visokem šolstvu iz let 2004 in 2006 so predstavljale pravni okvir za vpeljavo tristopenjskega visokošolskega sistema, kot ga je določil bolonjski proces.⁷⁰ Zadnjih dvajset let je namreč slovenski in evropski visokošolski prostor najbolj zaznamovala Bolonjska deklaracija. To je skupna deklaracija 29 evropskih držav o vzpostavitvi skupnega sistema visokošolskega izobraževanja v Evropi.⁷¹ Sprejeta je bila v Bologni (Italija) 19. junija 1999.⁷² Na njej temelji t. i. bolonjski proces ali bolonjska reforma v visokem šolstvu, v katero je trenutno vključenih 48 držav, med njimi tudi Slovenija.⁷³ Ker je imela vsaka evropska država svoj visokošolski sistem, je bila primerljivost študija zelo nizka, kar je predstavljalo težave pri priznavanju kvalifikacij, ki so bile pridobljene v drugih državah, ter pri mobilnosti študentov in akademskega osebja. Prav zato se je začela razvijati ideja o oblikovanju enotnega evropskega visokošolskega prostora, v katerem bi vsi nacionalni visokošolski sistemi imeli določen nabor skupnih lastnosti.⁷⁴

Izoblikovalo se je deset ciljev bolonjskega procesa:

1. enoten visokošolski prostor,
2. tristopenjski sistem študija (3 + 2 + 3), izjeme: regulirani poklici (5 + 0), zdravniki (6 + 3),
3. kreditni sistem za vrednotenje študijskih obveznosti – točke ECTS,
4. mobilnost študentov in profesorjev,

67 Bela knjiga, 1995, str. 261–264.

68 Zakon o visokem šolstvu (ZVis) Uradni list RS, št. 67/1993.

69 Spletna stran Teološke fakultete Univerze v Ljubljani: <https://www.teof.uni-lj.si/fakulteta/predstavitev> (pridobljeno: 5. 7. 2021).

70 Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).

71 Brus (ur.), 2008, str. 6.

72 Študentska organizacija Univerze v Ljubljani: Bolonjski sistem študija, objavljeno na: <https://sou-lj.si/sl/vsebinske/bolonjski-sistem-studija> (pridobljeno: 5. 7. 2021).

73 Spletna stran European Higher Education Area and Bologna Process: http://ehea.info/page-full_members (pridobljeno: 5. 7. 2021).

74 Brus (ur.), 2008, str. 9.

5. vseživljenjsko učenje (netradicionalne poti učenja in postopki za njihovo priznanje),
6. sistem priznavanja stopenj študija (prepoznavne in primerljive poklicne kvalifikacije),
7. kakovost visokega šolstva,
8. aktivna udeležba ustanov, učiteljev in študentov pri upravljanju visokega šolstva,
9. povezovanje evropskega visokošolskega in evropskega raziskovalnega prostora,
10. privlačnost evropskega visokošolskega prostora in sodelovanje s preostalim svetom.⁷⁵

Reforma področja visokega šolstva v Sloveniji je bila v skladu z bolonjskim procesom zelo obsežno delo, zato se je predviden čas implementacije v slovenski visokošolski prostor precej podaljšal. Sama prenova je ob tem sprožila veliko nepredvidljivih sprememb in zagat predvsem pri obstoječih študijskih programih, kjer so morali vsebino štiriletnih programov prevesti na nove triletno bolonjske programe.⁷⁶ Velik problem je nastal pri socialni varnosti študentov, saj so z dnem diplomiranja na prvi bolonjski stopnji izgubili študentski status, s tem pa tudi pravice in ugodnosti, ki so jih imeli po njem.⁷⁷ To je popravila novela Zakona o visokem šolstvu (ZViS-K),⁷⁸ ki jim ga pod določenimi pogoji podaljšuje »za čas trajanja enega študijskega programa na posamezni stopnji«. ⁷⁹ Bolonjska reforma je med drugim prinesla tudi možnost novih študijskih programov, ki so se na fakultetah tudi oblikovali z namenom pridobitve sredstev iz proračuna in izredno namnožili. Pred uvedbo reforme jih je bilo 225, v študijskem letu 2014/2015 jih je bilo že 766,⁸⁰ do danes pa je njihovo število padlo na 447.⁸¹ Hkrati je k inflaciji programov pripomogla tudi zakonodaja, ki za vsak poklic predvideva svoj študijski program.⁸² Leto 2016 pa je bilo v Sloveniji ključno za vse študente starih programov, ki so morali zaključiti študij do konca septembra 2016. Z oktobrom 2016 namreč ni bilo več možno pridobiti naziva in ravni izobrazbe, ki je veljala pred bolonjsko reformo.⁸³

⁷⁵ Prav tam, str. 6.

⁷⁶ Žužek Leskovšek, 2018, str. 22–25.

⁷⁷ Prav tam, 2018, str. 20.

⁷⁸ Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o visokem šolstvu (ZViS-K), Uradni list RS, št. 75/2016.

⁷⁹ Prav tam, 23. člen Zakona.

⁸⁰ Vir: <https://www.dnevnik.si/1042713555> (pridobljeno: 5. 7. 2021).

⁸¹ Univerza v Ljubljani, Visokošolska prijavno-informacijska služba: Analiza prijave in vpisa za študijsko leto 2019/2020, objavljeno na: https://www.uni-lj.si/mma/analiza_splosni_del/2020040811242492/ (pridobljeno: 5. 7. 2021).

⁸² Vir: <https://www.dnevnik.si/1042713555> (pridobljeno: 5. 7. 2021).

⁸³ Študentska organizacija Slovenije: Bolonjski proces, objavljeno na <https://www.studentska-org.si/studentski-kazipot/bolonjski-proces/> (pridobljeno: 5. 7. 2021).

IZOBRAZBE PO "PRED-BOLONJSKIH" PROGRAMIH	RAVEN SOK	IZOBRAZBE PO NOVIH "BOLONJSKIH" PROGRAMIH
višješolski strokovni programi	6	
specializacija po višješolskih programih	7	visokošolski strokovni programi (1. bolonjska stopnja)
visokošolski strokovni programi		univerzitetni programi (1. bolonjska stopnja)
specializacija po visokošolskih strokovnih programih	8	magisteriji stroke (ZA imenom) (2. bolonjska stopnja)
univerzitetni programi		
specializacija po univerzitetnih programih	9	
magisteriji znanosti (PRED imenom)		
doktorati znanosti (PRED imenom)	10	doktorati znanosti (3. bolonjska stopnja)

Stopnje visokošolske izobrazbe pred bolonjsko reformo in po njej. Leta 2016 se je v veljavo stopil Zakon o slovenskem ogrodju kvalifikacij (ZSOK), ki določa Slovensko ogrodje kvalifikacij (SOK), to je enoten sistem kvalifikacij v Republiki Sloveniji. Ta se ujema z Evropskim ogrodjem kvalifikacij za vseživljenjsko učenje (EOK) in Evropskim ogrodjem visokošolskih kvalifikacij (EOVK) (<https://skis-zveza.si/stopnje-visokosolske-izobrazbe-pred-in-po-bolonjski-reformi/> (pridobljeno 5. 7. 2021)).

V visokošolskem izobraževanju je poleg bolonjskega procesa pomembna tudi določitev strateških ciljev: za posamezna pet- do desetletna obdobja se določijo z nacionalnim programom visokega šolstva, ki ga sprejme Državni zbor, pri pripravi pa sodelujeta tudi Strokovni svet RS za visoko šolstvo in Svet za znanost in tehnologijo RS. Nacionalni program visokega šolstva za obdobje 2011–2020 je vseboval naslednje glavne cilje: kakovost in odličnost, raznovrstnost ter dostopnost, internacionalizacija, diverzifikacija študijske strukture in izdatnejše financiranje visokega šolstva.⁸⁴ Prav za kakovost, zunanjo evalvacijo in akreditacijo študijskih programov je bil od leta 1994 do 2010 pristojen Svet RS za visoko šolstvo, spomladi 2010 pa je bila za omenjene naloge ustanovljena Nacionalna agencija za kakovost visokega šolstva (NAKVIS).⁸⁵

Izobraževanje odraslih: od formalnega k neformalnemu vseživljenjskemu izobraževanju in učenju

Izobraževanje odraslih je v samostojni Sloveniji naredilo ogromen razvojni napredek, kar je v prvi vrsti zasluga sistemskih sprememb na Ministrstvu za šolstvo in šport v času osamosvajanja ter Oddelka za pedagogiko in andragogiko

84 Resolucija o Nacionalnem programu visokega šolstva 2011–2020 (ReNPVŠ11-20), Uradni list RS, št. 41/2011.

85 Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).

Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani, Andragoškega centra Slovenije in Andragoškega društva Slovenije, ki so bili in so nadaljnja gonilna sila razvoja na tem področju.

Kmalu po osamosvojitvi in osamosvojitveni vojni so se namreč zgodili naslednji trije tektonski premiki na področju izobraževanja odraslih:

- Vlada Republike Slovenije je ustanovila Andragoški center Republike Slovenije (v nadaljevanju ACS) – nacionalni inštitut za izobraževanje odraslih,⁸⁶
- Vlada Republike Slovenije in Univerza v Ljubljani sta potrdili nov, samostojen študijski program Andragogika,⁸⁷
- Slovenija se je vključila v evropski projekt TEMPUS za reformo študija izobraževalnih ved in usposabljanje andragogov.⁸⁸

Izobraževanje odraslih je bilo do nedavnega, glede na pomen, ki ga ima v postmoderni družbi, premalo podprto s primernimi sistemskimi rešitvami in finančnimi vložki, navkljub odličnim nastavkom, ki jih je vzpostavilo Ministrstvo za šolstvo in šport v obdobju osamosvajanja. Še vedno bi ga, tako na ravni Slovenije kot na ravni EU, radi ukalupili samo na področje poklicnih (pre)kvalifikacij in izobraževanja. Vendar je izobraževanje odraslih mnogo več kot le pridobivanje izobrazbe po javnoveljavnih programih po (ne)uspešno končani osnovni šoli.

Razvoj zakonodaje in systemske ureditve izobraževanja odraslih

Konec 80. let 20. stoletja je na takratnem ministrstvu (Republiškem komiteju) začela delovati Komisija za izobraževanje odraslih. Imela je nalogo pospešiti razvoj izobraževanja odraslih v Sloveniji. Med drugim je potrdila razvojni projekt Izobraževanje odraslih kot dejavnik razvoja Slovenije, ki ga je izvajal Pedagoški inštitut, financirala pa Republiška izobraževalna skupnost Slovenije. Na podlagi tega projekta, ki ga je po osamosvojitvi prevzel takrat ustanovljeni Andragoški center Slovenije, je nastal raziskovalni elaborat Konceptija in strategija izobraževanja odraslih (leta 2000), analize in ugotovitve projekta pa so bile tudi podlaga za pripravo nadaljnjega systemskega in zakonodajnega gradiva, kot so Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju (leta 1995), Zakon o izobraževanju odraslih (leta 1996) in strokovne podlage za Nacionalni program izobraževanja odraslih v Sloveniji (leta 1998).⁸⁹

Vodstveni tandem ministrstva Vencelj (minister) – Miklavc (podsekretar) je bil izjemno zaslužen za razvoj izobraževanja odraslih v osamosvojitvenem in

86 Odlok o ustanovitvi Andragoškega centra Republike Slovenije, Uradni list RS, št. 18/1991.

87 Kranjc, 2011, str. 23.

88 Prav tam, str. 12.

89 Andragoško društvo Slovenije: Utemeljitev vseh častnih članov, objavljeno na: <https://www.andragosko-drustvo.si/wp-content/uploads/2015/08/utemeljitev-vseh-%C4%8Dastnih-%C4%8Dlanov.pdf> (pridobljeno: 14. 6. 2021).

in šport (MIZŠ) in Ministrstva za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti vključujejo tudi druga ministrstva.

Strokovni svet za izobraževanje odraslih je v juniju 2020 sprejel in potrdil Smernice za izvajanje svetovalne dejavnosti v izobraževanju odraslih, ki se izvaja kot javna služba. Poleg vsebine in organizacije Smernice opredeljujejo tudi kadrovske in druge pogoje, evidence, dokumentacijo ter evalvacijo kakovosti. Decembra 2020 je bil potrjen še Pravilnik o standardih in normativih za financiranje in izvajanje javne službe na področju izobraževanja odraslih, javna služba pa se je tako uradno vzpostavila s 1. januarjem 2021.

V nadaljevanju prispevka bo predstavljeno delovanje ACS, njegove glavne naloge in projekti.

Andragoški center Republike Slovenije

Andragoški center Slovenije je osrednja nacionalna ustanova za izobraževanje odraslih v Republiki Sloveniji. Ustanovljen je bil 27. septembra 1991.⁹³ Osnovno poslanstvo njegovega delovanja je razvijanje izobraževanja odraslih skladno z nacionalno zakonodajo, predvsem z vsakokratno Resolucijo o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji ter drugimi slovenskimi in evropskimi strateškimi dokumenti na tem področju.⁹⁴ Od leta 2012 dalje ima tudi vlogo nacionalnega koordinatorja Evropskega programa za učenje odraslih (EPUO).⁹⁵ Z raznovrstnimi raziskavami, programi, projekti in dogodki sodeluje pri uveljavljanju kulture vseživljenjskega učenja in se posveča skrbi za povečanje dostopnosti izobraževanja za učno prikrajsane odrasle.

Kot nacionalni inštitut za razvoj izobraževanja odraslih se povezuje z oblikovalci politik ter nosilci in praktiki andragoške stroke tako na nacionalni kakor tudi evropski oz. mednarodni ravni.⁹⁶ Tako med drugim aktivno sodeluje v European Association for the Education of Adults (EAEA) in v Elektronski platformi za izobraževanje odraslih v Evropi (EPALE).⁹⁷ Pri tem razvija podporne enote učenju (svetovanje in vrednotenje) in stalno nadgrajuje svoje izobraževalne programe na področju kakovosti. S tem prispeva k širjenju pomena vseživljenjskega učenja ter neformalno pridobljenega znanja, ki izboljšujeta kvaliteto življenja posameznika v družbi in izboljšujeta tudi samo družbo.⁹⁸

93 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije: <https://www.acs.si/o-nas/osebna-izkaznica-centra/> (pridobljeno 14. 6. 2021).

94 Wikiverza: Andragoški center Slovenije: https://sl.wikiversity.org/wiki/Andragoški_center_Slovenije (pridobljeno 14. 6. 2021).

95 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekt EPUO: <https://epuo.acs.si/> (pridobljeno 14. 6. 2021).

96 Wikiverza: Andragoški center Slovenije: https://sl.wikiversity.org/wiki/Andragoški_center_Slovenije (pridobljeno 14. 6. 2021).

97 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: EPALE (2015-2021): <https://www.acs.si/projekti/mednarodni-projekti/epale/> (pridobljeno 14. 6. 2021).

98 Wikiverza: Andragoški center Slovenije: https://sl.wikiversity.org/wiki/Andragoški_center_Slovenije (pridobljeno 14. 6. 2021).

Osnovna šola za odrasle

Program osnovna šola za odrasle (OŠO) je javno veljaven program za odrasle, ki odraslim omogoča pridobitev osnovnošolske izobrazbe. Spodbuja razvoj temeljne pismenosti in vseživljenjskega učenja. Veljavni program je bil uradno sprejet leta 2003, njegova evalvacija v letu 2011, ki jo je opravil Andragoški center v sodelovanju z Zavodom RS za šolstvo, pa je pokazala, da ni dovolj prilagojen potrebam odraslih in da premalo upošteva ovire in zapostavljenost položaja marginalnih skupin odraslih in je zato manj učinkovit pri doseganju svojih ciljev. MIZŠ in ACS tvorno sodelujeta pri izboljšanju programa osnovne šole za odrasle s ciljem, da se kakovost in uspešnost udeležencev v programu izboljšata.⁹⁹

Središča ISIO – Informiranje in svetovanje v izobraževanju odraslih

Prva svetovalna središča so se na podlagi izdelanega teoretičnega modela svetovalnega središča vzpostavila v letih 2000–2001, in sicer z javnim razpisom takratnega Ministrstva za šolstvo in šport. Do leta 2017 je bila prek ACS-a vzpostavljena mreža 17 središč ISIO, ki so v tem številu delovala do vključno leta 2020.¹⁰⁰

Od leta 2021 dalje se svetovalna dejavnost v izobraževanju odraslih izvaja kot javna služba v vseh javnih organizacijah za izobraževanje odraslih, to je na 34 ljudskih univerzah. V središču ISIO se povezujeta dve od treh področij svetovalne dejavnosti: svetovanje pri vključevanju in nadaljevanju izobraževanja ter ugotavljanje in dokumentiranje znanja in veščin. Tretje področje, svetovalna dejavnosti pri samostojnem učenju, pa je del Središča za samostojno učenje, ki je tudi vključena med dejavnosti javne službe izobraževanja odraslih. Brezplačna svetovalna dejavnost je namenjena vsem odraslim v lokalnem oziroma regionalnem okolju. Posebna skrb je usmerjena v tiste odrasle, ki imajo zaradi različnih vzrokov težji dostop do izobraževanja in učenja.¹⁰¹

Središča za samostojno učenje (SSU)

V središčih za samostojno učenje (SSU) lahko odrasli samostojno pridobivajo in utrjujejo znanje. Pri učenju so samostojni, pri izbiri učnega gradiva in metodah učenja pa jim pomagajo strokovno usposobljeni svetovalci. V SSU sta na voljo tudi gradivo za samostojno učenje in sodobna učna tehnologija. Mreža središč za samostojno učenje je sicer ena od starejših andragoških struktur, razvitih na Andragoškem centru Slovenije. Z razvojem organiziranega samostojnega učenja se je ACS začel ukvarjati že leta 1993. V letu 2017 je v mreži SSU delovalo 36 splošnoizobraževalnih središč in dve podružnici. Na podlagi evalvacije projekta SSU so na ACS zasnovali in razvili spletni portal SSU. S pomočjo izvajalcev SSU so

99 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Osnovna šola za odrasle: <https://www.acs.si/projekti/domaci/osnovna-sola-za-odrasle/> (pridobljeno 14. 6. 2021).

100 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Središča ISIO: <https://www.acs.si/projekti/domaci/sredisca-isio/> (pridobljeno 14. 6. 2021).

101 Prav tam.

umestili več kot 200 učnih virov oz. gradiv, ki so brezplačno dostopna na spletu. Učenje v središčih je za udeležence brezplačno, saj ga financira MIZŠ. S 1. januarjem 2021 je dejavnost SSU umeščena v svetovalno dejavnost v izobraževanju odraslih, ki se izvaja kot javna služba. Organizirano samostojno učenje (OSU) v SSU je sicer oblika neformalnega učenja, čeprav se samostojnost udeležencev pri učenju prenaša tudi v druge organizirane oblike izobraževanja.¹⁰²

Študijski krožki – učenje z veseljem in veselje z učenjem

Študijski krožki so brezplačna in prostovoljna oblika učenja odraslih v manjših skupinah. So ena izmed najstarejših organiziranih učnih dejavnosti za odrasle pri nas. Potekajo po demokratičnih načelih sodelovanja in se zaključijo s skupno akcijo vseh udeležencev. Krožke vodijo za to neformalno obliko učenja usposobljeni mentorji. Udeleženci naj bi se srečali vsaj petkrat, da bi se načrtno učili vsaj 25 ur. Začetki študijskih krožkov segajo v čas okrog leta 1900, ko so se pojavili v ZDA, Angliji in na Švedskem.¹⁰³ V Sloveniji so se pojavili sredi 80. let 20. stoletja, hitreje pa so se začeli širiti z ustanovitvijo Univerze za tretje življenjsko obdobje (l. 1986), kjer se osredotočajo na povezovanje in učenje starejših odraslih.¹⁰⁴ Študijski krožki so leta 1993 začeli delovati tudi pod okriljem ACS.¹⁰⁵ Namenjeni so vsem odraslim in so usmerjeni v medgeneracijsko sodelovanje in učenje. Po desetih letih je število krožkov naraslo z začetnih 32 na 230, trenutno jih deluje približno tristo. Skozi čas se je spreminjala njihova vsebina: s pretežno ročnih del se je prešlo na dediščino v širšem smislu (predvsem lokalna zgodovina in etnologija), na osebni razvoj ter po letu 2010 na ekologijo in zelena delovna mesta. Postali so izrazito medgeneracijska oblika učenja. Študijske krožke ponujajo ljudske univerze, zasebniki, nevladne organizacije in javni zavodi. Mentorji so temelj delovanja študijskih krožkov, MIZŠ pa njihov stabilen sofinancer. V večjem obsegu so jih začele financirati tudi občine, saj v njih vidijo potencial za razvoj in večjo povezanost lokalnih skupnosti. Študijski krožki tako delujejo tudi v manjših krajih po vsej Sloveniji ter zato ključno prispevajo k izobraževalni ponudbi na podeželju.¹⁰⁶

Iz Tedna v Tedne vseživljenjskega učenja (TVU)

Tedni vseživljenjskega učenja (TVU) so najvidnejša promocijska prireditve na področju izobraževanja in učenja v Sloveniji. Projekt od leta 1996 usklajuje

102 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Središča za samostojno učenje: <https://www.acs.si/projekti/domaci/sredisca-za-samostojno-ucenje/> (pridobljeno 14. 6. 2021).

103 Urh in drugi, 2012, str. 11–16.

104 Wikipedia: Univerza za tretje življenjsko obdobje: https://sl.wikipedia.org/wiki/Univerza_za_tretje_%C5%BEivljenjsko_obdobje (pridobljeno 15. 6. 2021).

105 Arhiv družboslovnih podatkov, Študijski krožki 2010: spremljanje dejavnosti, objavljeno na: <https://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/studkr10/> (pridobljeno 15. 6. 2021).

106 Spletna stran Študijskih krožkov ACS: <https://sk.acs.si/izkaznica/razvoj> (pridobljeno 15. 6. 2021).

in prireja ACS v sodelovanju z najrazličnejšimi ustanovami: vrtci, osnovnimi in srednjimi šolami, ljudskimi univerzami in izobraževalnimi centri, občinami, podjetji in uradi in službami Zavoda za zaposlovanje, društvu in interesnimi skupinami, knjižnicami, kulturnimi domovi, glasbenimi in plesnimi šolami, kmetijami, turističnimi društvu, taborniki, skavti, študijskimi in bralnimi krožki, svetovalnimi središči, središči za samostojno učenje in še mnogimi drugimi ter posamezniki po vsej državi pa tudi prek naših meja. Projekt poudarja vseprisotnost in pomembnost učenja v vseh življenjskih obdobjih in vlogah.¹⁰⁷ Leta 2017 je imel projekt še ime Teden vseživljenjskega učenja. Vendar dogodki v okviru TVU -ja že od leta 2005 časovno niso bili omejeni zgolj na en teden. Z letom 2020 je Teden tudi uradno prešel v Tedne vseživljenjskega učenja.¹⁰⁸ Ena izmed vidnejših skupnih akcij v okviru TVU je od leta 2012 Parada učenja – dan učečih skupnosti, ki poteka hkrati na več izbranih krajih po Sloveniji. Tu se na stojnicah, delavnicah in drugih predstavitev srečajo pobudniki znanja in veščin s tistimi, ki to znanje in veščine iščejo.¹⁰⁹

Program za mlajše odrasle PUM-O

V Sloveniji je bil s ciljem zmanjševanja revščine in socialne izključenosti najbolj ogrožene skupine šolskih osipnikov v 90. letih 20. stoletja razvit javnove-ljaven program neformalnega izobraževanja odraslih Projektno učenje za mlade (PUM). Na podlagi izkušenj PUM-a in ob upoštevanju družbene stvarnosti je ACS na pobudo Sektorja za vseživljenjsko učenje Direktorata za trg dela in zaposlovanje pri MDDSZ razvil nov Program neformalnega izobraževanja, Projektno učenje mlajših odraslih (PUM-O).¹¹⁰

PUM-O je program, ki traja do 10 mesecev in v katerega se vključujejo mlajši odrasli v starosti od 15 do 26 let, ki so bili neuspešni na osnovni ali srednji ravni šolanja. V program se lahko vključijo tudi dijaki, ki so še vključeni v šolanje, a imajo težave in jim preti osip, ali pa mlajši udeleženci programa Osnovna šola za odrasle. S PUM-O lahko ob podpori mentorjev in zunanjih sodelavcev pridobijo veščine, ki jim omogočajo uspešno dokončanje šolanja in uspešen nastop na trgu dela.¹¹¹ V dvajsetih letih delovanja se je pokazalo, da se približno 75 odstotkov udeležencev PUM-O po končanem programu zaposli ali nadaljuje šolanje ali pa opuščeno šolanje končajo že v času, ko so vključeni v program. S pomočjo progra-

107 Pangerc Pahernik (ur.): 12 let TVU – utrinki s prehojene poti, 2007.

108 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Tedni vseživljenjskega učenja: <https://tvu25.acs.si/predstavitev/> (pridobljeno 15. 6. 2021).

109 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Tedni vseživljenjskega učenja – Parada učenja: <https://tvu25.acs.si/akcije2020/parada-ucenja/> (pridobljeno 15. 6. 2021).

110 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Program PUM-O: <https://arhiv.acs.si/programi/PUM-O.pdf>, str. 3 (pridobljeno 15. 6. 2021).

111 Prav tam, str. 13–15.

ma udeleženci osmislijo učenje in prebudijo notranje moči, s katerimi dosežejo zastavljene cilje.¹¹²

Pismenost odraslih kot temeljna zmožnost in vrednota

Pismenost odraslih je eno od temeljnih področij dela ACS že od njegove ustanovitve leta 1991. Z raziskovalnim, razvojnim in izobraževalnim delom se je poglobljalo razumevanje stanja in pomena pismenosti odraslih v Sloveniji. Mednarodne raziskave tega področja, ki jih je opravil Andragoški center Slovenije pod okriljem OECD (IALS 2000, PIAAC 2016), so pokazale zaostajanje Slovenije za razvitimi državami. Opozorile so na to, da je danes v Sloveniji štiristo tisoč odraslih (ali 31 %) v starosti od 16 do 65 let, ki nimajo dovolj spretnosti, povezanih s pismenostjo, in da jih to ovira pri vključevanju na trg dela in v družbo. Pokazalo se je, da je pismenost ena od temeljnih zmožnosti, ki ima lahko vidne ekonomske učinke na posameznika in na družbo (na zaposljivost, dohodek, produktivnost, gospodarsko uspešnost ipd.) kot tudi širše družbene učinke (zdravje, politična aktivnost, zaupanje drugim, vključevanje v družbo ipd.). ACS v okviru razvojnega dela pripravlja izobraževalne modele in inovativne pristope, znanstveno in strokovno gradivo ter pripomočke in inštrumente, s katerimi želi odraslim omogočiti oceno stanja spretnosti in kakovostno izobraževanje za dvig pismenosti. Posebno poslanstvo ACS je tudi v ozaveščanju širše in strokovne javnosti o pomenu pismenosti kot temeljne zmožnosti in vrednote za današnji čas, ki omogoča osebni razvoj, vključevanje v digitalno družbo in trajnostni razvoj.¹¹³

POKI – za kvalitetno izobraževanje odraslih

Projekt Ponudimo odraslim kakovostno izobraževanje (POKI) so na ACS začeli razvijati leta 1999, leta 2001 pa so ga prvič pilotno preizkusili na izbranih srednjih šolah za odrasle. V projekt so se poleg srednjih šol vključile tudi številne ljudske univerze in tiste zasebne izobraževalne organizacije, ki izvajajo javno veljavno izobraževanje odraslih. Projekt POKI se je v letu 2013 sicer zaključil, a je postal sinonim za dejavnosti presojanja in razvijanja kakovosti izobraževanja odraslih v Sloveniji. Iz takratnih začetkov se je pod okriljem ACS kasneje razvilo nacionalno omrežje svetovalcev za kakovost v izobraževanju odraslih kot pomembna strokovna skupnost, ki bedi nad kakovostjo izobraževanja odraslih v praksi. ACS pa od leta 2004 podeljuje tudi zeleni znak kakovosti. Znak ponosno nosijo izobraževalne organizacije, ki dokažejo, da imajo vzpostavljen in delujoč notranji sistem kakovosti.¹¹⁴

112 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, PUM-O praznuje 20 let delovanja!: <https://web.acs.si/pumozolet/> (pridobljeno 15. 6. 2021).

113 Javrh (ur.) in Kuran (ur.), 2012, str. 10–61, objavljeno na: https://arhiv.acs.si/publikacije/Temeljne_zmoznosti_odraslih.pdf (pridobljeno: 15. 6. 2021).

114 Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Ponudimo odraslim kakovostno izobraževanje – POKI: <https://kakovost.acs.si/vsebina/projekti-in-naloge/ponudimo-odraslim-kakovostno-izobrazevanje-poki> (pridobljeno 15. 6. 2021).

Borza znanja – menjava znanja za znanje

Borza znanja (BZ) je informacijsko središče, v katerem se zbirajo, urejajo in posredujejo podatki o ljudeh, ki znanje iščejo, in o ljudeh, ki ga ponujajo. Podatkovna baza daje uporabnikom možnost brezplačne izmenjave ponudb in povpraševanja po znanju z različnih področij, spretnostih in veščinah. BZ je poskusno začela delovati leta 1992 na Andragoškem centru Slovenije, kjer so razvili organizacijski sistem in računalniški program za obdelavo podatkov ter zagotovili medijsko podporo. Nato se je njeno delovanje kot osrednje BZ preselilo v Mestno knjižnico Ljubljana. Osrednja BZ je tudi koordinatorka Mreže slovenskih BZ. V letu 2019 je po podatkih ACS delovalo še 5 izvajalcev BZ.¹¹⁵

Izobraževanje za trajnostni razvoj

ACS je pri projektu Izobraževanje za trajnostni razvoj nosilec evropskih trendov na tem področju. Osnovni namen projekta, ki se je začel leta 2007, je bil vpeljati in utemeljiti vzgojo in izobraževanje za trajnostni razvoj (VITR) v izobraževanje odraslih. Rezultat projekta sta dva aktivna izobraževalna programa: Temeljno usposabljanje za trajnostni razvoj in Razširjeno usposabljanje za trajnostni razvoj in zeleno gospodarstvo v povezavi s podnebnimi spremembami, ki dajeta poudarek okoljskemu in zelenemu izobraževanju ter globalnemu učenju za graditev skupnosti po načelih trajnostnega razvoja. Sadova projekta sta tudi dve enoti učnega gradiva Berilo o trajnosti in Znamenja trajnosti ter spletna stran znamenjatrajnosti.si, ki povzema učno gradivo in občasno javnost tudi informira.¹¹⁶

Glasbeno šolstvo

Leta 1816 so pri ljubljanski normalki odprli prvo javno glasbeno šolo. Po prvi svetovni vojni je kljub težkim razmeram glasbeno šolstvo na Slovenskem doseglo evropski nivo. Glasbene šole so se začele odpirati tudi v manjših krajih in počasi postale dostopne za različne družbene sloje. Mreža glasbenih šol se je po drugi svetovni vojni skokovito povečevala. Do leta 1960 je bilo glasbenih šol na Slovenskem petdeset, kar je petkrat več kot po koncu vojne. Tik pred osamosvojitvijo pa jih je bilo že devetdeset. Osamosvojitve Slovenije je prinesla tudi ustanovitev prvih zasebnih glasbenih šol, prva je bil Glasbeni atelje Tartini v Ljubljani. Največ zasebnih glasbenih šol je tako nastalo v Ljubljani in okolici, nekaj pa tudi

¹¹⁵ Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekt – druge dejavnosti: Borze znanja: <https://www.acs.si/projekti/druge-dejavnosti/borze-znanja/> (pridobljeno 15. 6. 2021).

¹¹⁶ Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Izobraževanje za trajnostni razvoj: <https://www.acs.si/projekti/domaci/izobrazevanje-za-trajnostni-razvoj/> (pridobljeno 15. 6. 2021).

po krajih, kjer ni bilo javnega glasbenega šolstva. Nova zakonodaja je omogočila pogoje za opravljanje vzgojne, izobraževalne in glasbene dejavnosti glasbenih šol ter zagotovila njihovo enotno financiranje. Veliko vlogo je pri tem odigrala Zveza slovenskih glasbenih šol združuje 54 javnih in 8 zasebnih glasbenih šol. Z letom 2002 so bili sprejeti novi glasbeni izobraževalni programi za predšolsko glasbeno vzgojo ter glasbene in plesne pripravnice. Leto kasneje pa sta bila sprejeta nova programa za glasbo in ples. Zakon o glasbenih šolah je bil sprejet leta 2006 in celovito ureja sistemsko področje glasbenega izobraževanja v Sloveniji.¹¹⁷

Sklep

Slovenci smo z osamosvojitvijo postali tvorci samostojnega nacionalnega izobraževalnega sistema. Kljub nekaterim pomanjkljivostim ali njihovi počasni odpravi sta se vzgoja in izobraževanja razvijala v skladu z družbenim in tehnološkim napredkom. Na področju predšolske vzgoje smo imeli že v prejšnjem sistemu v 80. letih 20. stoletja dobro razvito strukturo, ki smo jo po osamosvojitvi nadgradili, vanjo pa vpeljali demokratičnost in odprtost kurikula, kar je vplivalo tudi na večjo pestrost vsebin v vrtcu. Večje spremembe je v osnovni šoli povzročila uvedba devetletke, ki pa ni izpolnila zastavljenih ciljev. Velik pomen smo, vsaj v teoriji, dali vzgoji in izobraževanju otrok s posebnimi potrebami, ki se začne z zgodnjo obravnavo in inkluzijo teh otrok že v predšolskem obdobju, nadaljuje pa v osnovni in srednji šoli z vključevanjem otrok v redne oddelke oz. šole. Dokaj pozno, v 2. desetletju 21. stoletja, so na formalni ravni svoje pravice dobili tudi študenti s posebnimi potrebami. Po ponovni uvedbi gimnazij so lahko začele delovati zasebne šole s priznanim javno veljavnim programom, visoko šolstvo pa je preuredila bolonjska reforma. Na področju izobraževanja odraslih, ki smo ga po osamosvojitvi končno začeli sistemsko urejati, s tem pa tudi financirati, so se v 30 letih samostojne države zgodili pomembni premiki: dobili smo Andragoški center Slovenije – prvo nacionalno ustanovo za razvoj in raziskovanje izobraževanja odraslih, nov univerzitetni izobraževalni program Andragogika, vpeljali v izobraževalni sistem pojem vseživljenjskega učenja in končno v letu 2021 v skladu z zakonodajo iz leta 2018 vzpostavili javno službo na področju izobraževanja odraslih. Nov izziv za vse stopnje izobraževanja je nastal spomladi 2020, ko se je ob izbruhu covid-19 formalno izobraževanje večkrat za nekaj mesecev preselilo na digitalne platforme informacijsko-komunikacijske tehnologije. Prihodnost je v digitalni Sloveniji, tudi na področju šolstva.

¹¹⁷ Okoliš (ur.), Gruden (ur.), 2016, str. 19–101.

Povzetek

Iz socializma v demokracijo – iz osemletke v devetletko – iz analogne v digitalno dobo

Slovensko šolstvo je v tridesetih letih samostojnosti doživelo družbene, organizacijske in tehnološke spremembe. Prvič v zgodovini se je razvijalo neodvisno od drugih šolskih sistemov. Začele so se temeljite šolske reforme na vseh področjih vzgoje in izobraževanja. Z novo tehnologijo in globalizacijo komunikacij so tudi nastale večje možnosti za različne oblike (vseživljenjskega) učenja in izobraževanja otrok in odraslih.

Predšolska vzgoja, temelječa na sodobnih socialnih in kognitivnih teorijah otrokovega razvoja, je postala pomembna osnova za vstop v obvezno šolstvo.

Osnovno izobraževanje je z novo zakonodajo postopoma prešlo iz osemletne na devetletno šolo. Posebna pozornost se je skušala nameniti nadarjenim otrokom in otrokom s posebnimi potrebami. Žal pa je inkluzija slednjih velikokrat ostala mrtva črka na papirju.

Srednje šolstvo je postalo raznovrstno in karseda prehodno med posameznimi šolami. Gimnazija kot najbolj splošna vzgojno-izobraževalna ustanova, ki pripravlja na univerzitetni študij, se je po vzpostavitvi samostojne države vrnila v izobraževalni sistem, z njo pa tudi (splošna) matura. Da bi se okrepil pomen srednjih strokovnih šol, je bila na začetku tretjega tisočletja uvedena poklicna matura. Višje in strokovne šole so oblikovale nove izobraževalne programe in uvedle nov način študija, ki temelji na vključevanju v mednarodne povezave z izmenjavo profesorjev in študentov. Prav tako so univerze v skladu z bolonjsko reformo izvedle prenovu študijskih programov in uvedle nov način ocenjevanja, ki je mednarodno primerljiv in omogoča večjo izmenjavo študentov. Poleg državnega šolstva se je po letu 1991 znova začelo razvijati tudi zasebno šolstvo, ki prvega dopolnjuje in bogati ter je pomemben sestavni del slovenskega šolskega sistema.

Nov zagon je z osamosvojitvijo dobilo tudi izobraževanje odraslih: vzpostavljen je bil Sektor za izobraževanje odraslih na Ministrstvu za šolstvo in šport, ustanovljen je bil Andragoški center Slovenije, na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani pa so izoblikovali samostojen študij andragogike.

Viri in Literatura

Andragoško društvo Slovenije: Mag. Jožefu Miklavcu v spomin, objavljeno na: <https://www.andragosko-drustvo.si/mag-jozefu-miklavcu-v-spomin/> (pridobljeno: 14. 6. 2021).

Andragoško društvo Slovenije: Utemeljitev vseh častnih članov, objavljeno na: <https://www.andragosko-drustvo.si/wp-content/uploads/2015/08/utemeljitev-vseh-%C4%8Dastnih-%C4%8Dlanov.pdf> (pridobljeno: 14. 6. 2021).

Arhiv Republike Slovenije (ARS), SI AS 2061, ZRSŠ, šk. 37, 38.

- Arhiv družboslovnih podatkov, Študijski krožki 2010: spremljanje dejavnosti, objavljeno na: <https://www.adp.fdv.uni-lj.si/opisi/studkrio/> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Arko, Anton: Vidnejše spremembe med 8-letnim in 9-letnim osnovnošolskim izobraževanjem, tabela z razstave Tri desetletja izobraževanja v samostojni Sloveniji, pano Devetletka, SŠM, Ljubljana, 2021.
- Besedilo obrazložitve Predloga zakona o vajištvu s strani Vlade RS, objavljeno na: https://www.gzs.si/Portals/SN-Izobrazevanje/Vsebine/novice-priponke/Predlog_zakona_o_vajenistvu1.pdf (pridobljeno: 2. 7. 2021).
- Dovžak, Katja, in drugi (ur.): Resolucija o Nacionalnem programu izobraževanja odraslih v Republiki Sloveniji za obdobje 2013–2020 (ReNPIO 13–20), Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2014.
- Eurydice Slovenija: Višje in visoko šolstvo na: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/higher-education-77_sl (pridobljeno: 5. 7. 2021).
- Gaber, Slavko in Kovač Šebart, Mojca: Šolske politike in sistem edukacije v Sloveniji, spletni vir, 2020. URL dostop: <http://www.pef.uni-lj.si/ceps/knjiznica/doc/gaber%20avstrija3.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2021).
- Hribar, Katarina: Vzgoja in izobraževanje otrok in mladostnikov s posebnimi potrebami, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2006.
- Javrh, Petra (ur.), in Kuran, Manuel (ur.): Temeljne zmožnosti odraslih : Priročnik za učitelje, Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2012. URL dostop: https://arhiv.acs.si/publikacije/Temeljne_zmoznosti_odraslih.pdf (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Kranjc, Ana: Študij andragogike in izobraževanje andragogov, Andragoška spoznanja, letnik 17, 2011, št. 2.
- Krek, Janez (ur.): Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, 1995.
- Krek, Janez (ur.), in Metljak, Mira (ur.): Bela knjiga o vzgoji in izobraževanju v Republiki Sloveniji 2011, 2. izd., Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 2011.
- Kurikulum za vrtce, sprejet na 26. seji Strokovnega sveta RS za splošno izobraževanje, dne 18. 3. 1999. URL dostop: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Sektor-za-predsolsko-vzgojo/Programi/Kurikulum-za-vrtce.pdf> (pridobljeno: 1. 7. 2021).
- Medveš, Zdenko: socialistična pedagogika, ujeta v mit o pravičnosti enotne šole in kulturno hegemonijo, Sodobna pedagogika 2/2015, Ljubljana, 2015.
- Mlakar, Petra: Od uvedbe bolonjske reforme študenti študirajo dlje in so manj zaposljivi, objavljeno 26.5. 2015 na <https://www.dnevnik.si/1042713555> (pridobljeno: 5.7.2021).
- Navodila za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo. URL dostop: https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Navodila_9-letna_OS.pdf (pridobljeno: 24. 6. 2021).

- Odredba o postopnem uvajanju programa 9-letne osnovne šole, Uradni list RS, št. 22/1998, 77/2000 in 62/2001.
- Okoliš, Stanko (ur.), Gruden, Neža (ur.): Dostopno in plemenito: razstava ob 200-letnici ustanovitve prve javne glasbene šole v Ljubljani, katalog razstave, Ljubljana, 2016.
- Ožek R., Simona (ur.), in Medica, Ines (ur.): Dopolnitev navodil za izobraževalne programe s prilagojenim izvajanjem in dodatno strokovno pomočjo za devetletno osnovno šolo. Navodila za delo z učenci z avtističnimi motnjami, MIZŠ in Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 2019. URL dostop: <https://www.gov.si/assets/ministrstva/MIZS/Dokumenti/Izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/OS/Dopolnitev-navodil-Navodila-za-deloz-ucenci-z-avtisticnimi-motnjami-.pdf>
- Pangerc Pahernik, Zvonka (ur.): 12 let TVU – utrinki s prehojene poti, Andragoški center Slovenije, Ljubljana 2007.
- Peklenik, Ana (ur.), Poličnik, Jasmina (ur.): 20 let višjega strokovnega šolstva v Sloveniji, zbornik, Skupnost višjih strokovnih šol Republike Slovenije, Celje, 2016.
- Piciga, Darja: Perspektive razvoja šolstva v Republiki Sloveniji: sistem procesi, rešitve, strokovna ekspertiza, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ljubljana, 1992.
- Rečnik, Ferdo, in drugi (ur.): Izobraževanje v Sloveniji za 21. stoletje, Zavod RS za šolstvo, Ljubljana, 1991.
- Potočnik, Tanja: Reforma(e) šolstva – (ne)uspešnost devetletke, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2008.
- Republika Slovenija Gov.si: Izobraževanje otrok s posebnimi potrebami. URL dostop: <https://www.gov.si/podrocja/izobrazevanje-znanost-in-sport/izobrazevanje-otrok-s-posebnimi-potrebami/> (pridobljeno: 24. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije: <https://www.acs.si/o-nas/osebna-izkaznica-centra/> (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekt – druge dejavnosti: Borze znanja: <https://www.acs.si/projekti/druge-dejavnosti/borze-znanja/> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: EPALE (2015–2021): <https://www.acs.si/projekti/mednarodni-projekti/epale/> (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekt EPUO: <https://epuo.acs.si/> (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Osnovna šola za odrasle: <https://www.acs.si/projekti/domaci/osnovna-sola-za-odrasle/> (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Ponudimo odraslim kakovostno izobraževanje – POKI: <https://kakovost.acs.si/vsebina/projekti-in-naloge/ponudimo-odraslim-kakovostno-izobrazevanje-poki> (pridobljeno 15. 6. 2021).

- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Središča ISIO: <https://www.acs.si/projekti/domaci/sredisca-isio/> (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Projekti: Središča za samostojno učenje: <https://www.acs.si/projekti/domaci/sredisca-za-samostojno-ucenje/> (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Tedni vseživljenjskega učenja: <https://tvu25.acs.si/predstavitev/> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Program PUM-O: <https://arhiv.acs.si/programi/PUM-O.pdf> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, PUM-O praznuje 20 let delovanja!: <https://web.acs.si/pumozolet/> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Spletna stran Andragoškega centra Slovenije, Tedni vseživljenjskega učenja – Parada učenja: <https://tvu25.acs.si/akcije2020/parada-ucenja/> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Spletna predstavitev Centra RS za poklicno izobraževanje: <https://cpi.si/o-cpi/predstavitev/> (pridobljeno: 2. 7. 2021).
- Spletna stran European Higher Education Area and Bologna Process: http://eha.info/page-full_members (pridobljeno: 5. 7. 2021).
- Spletna stran Študijskih krožkov ACS: <https://sk.acs.si/izkaznica/razvoj> (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Spletna stran Teološke fakultete Univerze v Ljubljani: <https://www.teof.uni-lj.si/fakulteta/predstavitev> (pridobljeno: 5. 7. 2021).
- Statistični urad Republike Slovenije (SURs): Slovenija od 1991 do danes, pregled statističnih podatkov, Ljubljana, 2021. URL dostop: <https://www.stat.si/StatWeb/File/DocSysFile/11463> (pridobljeno: 5. 9. 2021).
- Statistični urad Republike Slovenije (SURs): Podatki o udeležencih predterciarnega izobraževanja in tisti, ki so izobraževanje na teh ravneh končali, Slovenija, šolski leti 2020/2021 in 2019/2020, objavljeno na: <https://www.stat.si/statweb/News/Index/9588>, pridobljeno 5. 9. 2021).
- Stopnje visokošolke izobrazbe pred in po bolonjski reformi, ŠKIS – Zveza študentskih klubov Slovenije, objavljeno na: <https://skis-zveza.si/stopnje-visokosolske-izobrazbe-pred-in-po-bolonjski-reformi/> (pridobljeno: 5. 7. 2021).
- Šimec, Maja: Uvajanje devetletne osnovne šole – študija primera, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2004.
- Potočnik, Tanja: Reforma(e) šolstva – (ne)uspešnost devetletke, diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za družbene vede, Ljubljana, 2008.
- Študentska organizacija Slovenije: Bolonjski proces, objavljeno na: <https://www.studentska-org.si/studentски-kazipot/bolonjski-proces/> (pridobljeno: 5. 7. 2021).
- Študentska organizacija Univerze v Ljubljani: Bolonjski sistem študija, objavljeno na: <https://sou-lj.si/sl/vsebina/bolonjski-sistem-studija> (pridobljeno: 5. 7. 2021).

- 2021).
- Šverc, Alenka (ur.): Slovenski šolski sistem v številkah, MIZŠ, Ljubljana, 2007.
- Univerza v Ljubljani, Visokošolska prijavno-informacijska služba: Analiza prijave in vpisa za študijsko leto 2019/2020, Ljubljana, april 2020. URL dostop: https://www.uni-lj.si/mma/analiza_splosni_del/2020040811242492/ (pridobljeno: 5. 7. 2021).
- Urh, Damjana, in drugi: Študijski krožki: iz korenin k novim izzivom za življenje v skupnosti, Andragoški center Slovenije, Ljubljana, 2012.
- Wikipedia: Univerza za tretje življenjsko obdobje, objavljeno na: https://sl.wikipedia.org/wiki/Univerza_za_tretje_%C5%BEivljenjsko_obdobje (pridobljeno 15. 6. 2021).
- Wikiverza: Andragoški center Slovenije objavljeno na: https://sl.wikiversity.org/wiki/Andragoški_center_Slovenije (pridobljeno 14. 6. 2021).
- Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja (ZOFVI), Uradni list RS, št. 12/1996.
- Zakon o vrtcih (ZVrt), Uradni list RS, št. 12/1996.
- Zakon o osnovni šoli (ZOSn), Uradni list RS, št. 12/1996.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP), Uradni list RS, št. 54/2000.
- Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-A), Uradni list RS, št. 118/2006.
- Zakon o usmerjanju otrok s posebnimi potrebami (ZUOPP-1), Uradni list RS, št. 58/2011.
- Zakon o celostni zgodnji obravnavi predšolskih otrok s PP (ZOPOPP), Uradni list RS, št. 41/2017.
- Zakon o obravnavi otrok in mladostnikov s čustvenimi in vedenjskimi težavami in motnjami v vzgoji in izobraževanju (ZOOMTVI), Uradni list RS, št. 200/2020.
- Zakon za urejanje položaja študentov (ZUPŠ), Uradni list RS, št. 61/2017.
- Zakon o gimnazijah (ZGim), Uradni list RS, št. 12/1996.
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI), Uradni list RS, št. 12/1996.
- Zakon o poklicnem in strokovnem izobraževanju (ZPSI-1), Uradni list RS, št. 79/2006, 68/2017 in 46/2019.
- Zakon o vajeništvu (ZVaj), Uradni list RS, št. 25/2017.
- Zakon o visokem šolstvu (ZVis) Uradni list RS, št. 67/1993 in nasl.
- Zakon o slovenskem ogroju kvalifikacij (ZSOK), Uradni list RS, št. 104/2015.
- Žužek Leskovšek, Maja: Bolonjska reforma: od ideje do izvedbe, magistrsko diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Pravna fakulteta, Ljubljana, 2018.